

Kapitola 8.

Řekové proti Řekům

Řecko – perské války, které byly podrobně popsány v předchozí kapitole, sice zpočátku sjednotily většinu řeckých městských států proti společnému nepříteli, Perské říši, ale zároveň narušily křehkou stabilitu mezi různorodými a často vzájemně nepřátelskými poleis. Po třetí perské invazi zahájily Athény svůj rychlý mocenský vzestup, který se nelíbil Spartě a jejím „spojencům“ v Peloponésském spolku. Vzájemné rozpory vedly ještě před podepsáním Kalliova míru k prvnímu otevřenému konfliktu mezi oběma starověkým řeckými velmocemi – tzv. **první peloponéské válce** (460 – 445 př. n. l.). Po patnácti letech vzájemných bojů uzavřely obě strany mír, aniž by jedna dosáhla rozhodujícího vítězství. Vzájemné napětí vedlo po jednom desetiletí k „druhému“ **peloponéské válce** (431 – 404 př. n. l.), ve které se Spartě podařilo s perskou finanční pomocí porazit Athény. Vítězové neměli dost sil na udržení hegemonie nad celým Balkánským poloostrovem, čehož využila poražená poleis a rozpoutala tzv. **korintskou válku** (395 – 387 př. n. l.). Konflikt prakticky nezměnil předválečné politické uspořádání, pouze značně vyčerpal obě strany. Roku 371 př. n. l. využil příznivých podmínek jeden malý městský stát – **Théby**. I když jejich armáda porazila na bitevním poli spartskou falangu, neměla dost sil, aby se stala hegemonem všech starověkých Řeků. Vyčerpání lidských i materiálních zdrojů v bezvýsledných vzájemných konfliktech nakonec umožnilo **makedonským králům**, aby si se svou moderní armádou podmanili nejen všechna řecká poleis, ale i jejich mocného souseda – Perskou říši.

První peloponéská válka (460 – 445 př. n. l.)

Vzájemné napětí mezi Athénami a Spartou po roce 478 př. n. l., jehož příčiny byly popsány v předchozí kapitole, ještě zhoršovaly další mocenské ambice některých athénských politiků. Jejich typickým představitelem byl **Themistoklés**, vítězný velitel v bitvě u Salamíny, který nechal opravit městské hradby, čímž chtěl demonstrovat naprostou nezávislost své polis na spartské hegemonii. Jeho spoluobčané se obávali konfliktu s peloponéským spolkem, a proto někdy v 70. letech 5. století př. n. l. odsoudili Themistokla střepeinovým soudem a donutili ho uprchnout na území Perské říše, kde dožil ve městě Magnésia nad Maiandrem. Novým čelním představitelem athénské demokracie se potom stal **Kimón**, syn vítěze u Marathónu **Miltiada**. I když se pokoušel udržovat dobré vztahy s peloponéskými poleis,

v roce 465 př. n. l. se spartské jednotky chystaly využít povstání na ostrově Thasos, jehož obyvatelé byli nespokojeni s nadvládou dělského spolku. Jejich přípravy během následujícího roku přerušilo pravděpodobně **zemětřesení** a následná vzpoura heilótů, někdy také označována jako **třetí messénská válka**.

V nastalé krizi Spartané požádali o vojenskou pomoc ostatní poleis. Athény vyslaly na Peloponés Kimóna se 4 000 muži. Političtí představitelé Sparty podezírali Athéňany, že tajně podporují povstalce, a proto odmítli zapojit jejich kontingent do bojových operací. I když popsany incident nezabránil Spartánům v rychlé porážce heilótů, na athénskou politickou scénu měl zásadní dopad. Spartská urážka posloužila jako záminka opozičním politikům v čele s Ephialtem k mocenskému odstavení Kimóna střepinovým soudem. Athény zaujaly otevřeně nepřátelský postoj proti Spartě a v několika následujících letech uzavřely spojení s několika spartskými rivaly (thesalskými panovníky a městským státem Argosem). V roce 460 př. n. l. začal hraniční spor mezi athénským spojencem **Megarou** a významným členem peloponéského spolku, **Korintem**. Athéňané se rozhodli dostát svým povinnostem a vyhlásili válku spartskému spojenci. Většina peloponéských městských států zatím zachovávala neutralitu a do bojových operací se přímo nezapojila.

I když ve stejném roce dělský spolek vyslal značnou část svých sil na pomoc egyptským povstalcům, ihned po začátku války se athénské jednotky vylodily v Haliích. Zde byly poraženy spojenými armádami Korintu a Epidauru. Athéňané brzy dokázali svou námořní převahu, když jejich flotila porazila u Kekryfaleje peloponéské loďstvo. Vývoj konfliktu vyděsil malý ostrovní stát Aiginu, která vyhlásila válku Athénám. Spojená aiginská a peloponéská flotila byla brzy poražena na neznámém místě. Athéňané údajně zajali 70 nepřátelských plavidel, na ostrově Aigina vylodili své pozemní jednotky, kterým velel Leókrates, a zahájili obléhání stejnojmenného města. Korintané a Epidaurané rozhodně nechtěli opustit svého nového spojence. Kromě posílení ostrovní posádky o 300 hoplítů obsadili výšiny Geraneje, odkud zahájili koordinovaný útok proti samotné Megaře. Nejspíš chtěli Athény donutit, aby stáhly některé jednotky z Aiginy nebo Egypta na pomoc svému ohroženému spojenci. Athéňané rychle zformovali nové pozemní jednotky ze starých a mladých svobodných mužů, jejichž velení převzal **Myrónidés**. Po nerozhodné bitvě na dalším neznámém místě se Korintané obrátili na ústup. Jedna jejich jednotka se ale ztratila a ocitla u zákopu, kde je athénští vojáci obklíčili a všechny pobili.

Zhruba ve stejnou dobu došlo ke dvěma významným historickým událostem. Zaprvé začali Athéňané stavět vysoké hradby, které měly chránit cestu mezi jejich vnitrozemským městem a přístavem Piraeus. Druhou byl lokální konflikt mezi poleis v oblasti dnešní Bojótie.

Do oblasti bojů vyslala Sparta velitele Nicomedése s 1 500 svými hoplity a 10 000 spojeneckými těžkooděnci. Přítomnost spartské armády brzy urovnala všechny stávající spory, ale Athéňané si zároveň uvědomili svou jedinečnou příležitost. Po moři se Peloponésané vrátit nemohli díky námořní převaze Athén a pozemní ústupovou cestu v pohoří Geraneia jim zablokovali athénští vojáci. Jelikož se Nicomedés chtěl vyhnout boji v úzkých horských soutěskách, rozhodl se zůstat se svými muži v Bojótii a čekat na další tah svých protivníků. Příznivci Sparty mezi athénskými politiky mu brzy začali nabízet, aby se svým vojskem táhl přímo na město, zničil demokracii a přerušil stavbu „dlouhých zdí“. Napjatá situace si žádala rychlý vojenský zásah, a proto Myrónidés vyrazil se svými 14 000 vojáky do Bojótie. V roce **457 př. n. l.** došlo u **Tanagry** k bitvě mezi pozemními armádami obou antických velmocí. I když obě strany utrpěly těžké ztráty, vítězní Sparťané a jejich spojenci krátce po střetnutí vyplenili okolí Megary a vrátili se bez dalšího boje na Peloponés.

Myrónidés během několika následujících týdnů shromáždil své přeživší jednotky a zahájil s nimi protiofenzívu. Vpadl do Bojótie a drtivě porazil spojené armády několika místních poleis v **bitvě u Oenophyty**. Poté si rychle podrobil sousední oblasti Fókidy a Lokridy Opunské a nechal strhnout hradby města Tanagry. Athénské úspěchy natolik vyděsily obránce Aiginy, že uzavřeli se svým starým nepřítelem spojeneckou smlouvu. Athény nyní zahájily novou námořní kampaň, jejíhož velení se ujal **Tolmides**. Válečná flotila zničila spartskou loděnici asi u Gytheia, dobyla Chalkidu, vylodila se u Sykiónu a na souši porazila místní armádu. Sérii athénských válečných úspěchů přerušilo zničení athénských invazních sil v Egyptě roku 454 př. n. l. (viz kapitola 7). Bojové operace athénských jednotek navzdory vysokým ztrátám nebyly přerušeny. V následujících třech letech se Athéňané nejdříve neúspěšně pokusili získat zpátky trůn pro svrženého thesalského panovníka Oresta. **Periklés** poté shromáždil 1 000 hoplitů, vylodili se s nimi u Sikyónu a opět porazil místní jednotky. Poté se spojil s Achajci a neúspěšně obléhal město Oiniadu. Jelikož si athénští politikové uvědomili, že nemohou vést válku na několika frontách, uzavřeli v roce 451 př. n. l. se svými řeckými protivníky na pět let příměří. Novým vrchním velitelem byl opět jmenován Kimón, který vyrazil s flotilou na Kypr, kde zemřel. Athény v příštích dvou letech uzavřely tzv. **Kalliův mír** s Perskou říší, díky kterému mohly všechny své vojenské síly zapojit do dalších bojů na Balkánském poloostrově.

Klid zbraní byl porušen již během **druhé svaté války** v letech 449 – 448 př. n. l. Polis **Delfy** se svou slavnou věštírnou byla předána Fókům, s čímž nesouhlasili političtí představitelé Sparty a vyslali do Fókidy armádu. I když sporné město bylo prohlášeno za nezávislý stát, po odchodu spartských jednotek v roce 448 př. n. l. obsadili celou oblast

athénští vojáci a vrátili Delfy zpátky jejich starým vládcům. Zhruba ve stejnou dobu začaly Athény ztrácet svou pozici hegemona v Bojótii. V některých poleis (např. Chairóneia, Orchomenus aj.) se k moci vrátili politici, které Athéňané poslali do exilu. Tolmides se rozhodl pro okamžitý vojenský zákrok a se svou armádou (1 000 hoplítů a další jednotky) dobyl Chairóneiu, její obyvatele zotročil a umístil ve městě posádku. Ostatní povstalecká města svým jednáním s poraženými nevyděsil, ale naopak je donutil, aby spojili své síly. Roku 447 př. n. l. zaútočila armáda spojených bojótských městských států u **Koróneje** na pochodující athénské jednotky. Zaskočení Athéňané byli pobiti nebo zajati. Aby zachránili zajaté spoluobčany, museli Athéňané podepsat smlouvu, která jim ukládala stáhnout všechny své jednotky z Bojótie.

V roce 446 př. n. l. přišly Athény o většinu svých nových spojenců. První vypověděla spojeneckou smlouvu Euboia. Když se Periklés vylodil na ostrově s trestnou výpravou, obdržel zprávu, že se vzbouřila i polis Megara. Nastalého zmatku se rozhodla využít Sparta a začala shromažďovat vojsko pro vpád do Attiky, jehož velení se ujal **Pleistoanax**, panovník z rodu Ágidovců. Spartané sice vyplenili okolí Athén, ale na samotné opevněné město nezaútočili. Periklés se proto rozhodl vyhnout přímé konfrontaci na bitevním poli a podplatil spartského velitele. Když se Pleistoanax vrátil se svými jednotkami na Peloponés, byl odsouzen k zaplacení vysoké pokuty, kterou ale nemohl uhradit, a proto uprchl do exilu. Periklés poté znovu plul s 50 loděmi k ostrovu Euboia, kde se vylodil s 5 000 muži a rychle potlačil místní opozici namířenou proti Athénám. Athéňané brzy museli čelit dalšímu povstání ve městě Chalkidě, které opět úspěšně potlačili. Odpor ostatních řeckých poleis k Athénám přesto přetrvával, což potvrdili obyvatelé města Istiaia, když zajali jednu jejich triéru a pobili celou její posádku. Obě starověké mocnosti proto zahájily během zimy v letech 446 a 445 př. n. l. mírová jednání, která skončila uzavřením tzv. **třicetiletého míru**. Ačkoli boje mezi Athénami, Spartou a jejich spojenci skončily, vzájemné napětí nezmizelo, což mělo brzy vést k dalšímu krvavému konfliktu mezi řeckými městskými státy.

Peloponéská válka (431 – 404 př. n. l.)

Samotný konflikt byl bojem dvou antických řeckých velmocí – **Athén** a **Sparty** – o hegemonii nad Balkánským poloostrovem, Egejským mořem a iónskými obcemi v Malé Asii. Ačkoli většina autorů klade počátek války do roku 431 př. n. l., boje mezi spojenci obou velmocí vypukly již o několik let dříve. Prvním střetem spojenců obou stran byla **bitva u Sybot** v roce 433 př. n. l. Celý konflikt způsobila polis **Epidamnos**, ve které vypukla

občanská válka mezi demokraty podporovanými **Korintem** a aristokraty opírajícími se o pomoc ostrova **Kerkyry** (dnešní Korfu). Oba spojenci disponovali flotilami s více než sto plavidly, přičemž Korint se mohl spoléhat na podporu Sparty a na Kerkyru Athény dokonce vyslaly 10 vlastních lodí. Iniciativy se chopili jako první Korint'ané, kteří vyrazili se svou flotilou 150 plavidel přímo k ostrovu, o čemž se jeho obránci dozvěděli a rozestavili svou spojenou flotilu do tří bojových linií, přičemž Athéňané zaujali „pozici cti“ na pravém křídle. Korintští velitelé umístili na pravou stranu své bojové formace megarské a ambracké lodě, do středu ostatní spojenecká plavidla a se svými triérami zaujali postavení na levém křídle. Obě bitevní linie se prudce srazily, čímž se zbavili možnosti taranování a hlavní tíhu boje nyní musela nést námořní pěchota, která bojovala v sevřených formacích na palubách jednotlivých lodí jako během pozemních bitev. Na korintském pravém křídle se Kerkýřanům podařilo s 20 plavidly zahnat spojenecké lodi na ústup a následně vyplnit nepřátelský tábor. Vítězná námořní jednotka brzy začala chybět vlastnímu pravému křídlu, kde se Korint'ánům podařilo zahnat nepřátelské lodě na ústup a doplout až k pobřeží ostrova. Přeživší námořní pěšáci nezhájili invazi, protože se na obzoru objevilo dalších 20 athénských triér, které pluly jako posila spojencům. Korintská flotila se stáhla. Kerkýřané a Athéňané ztratili 70 lodí a více než 1 000 jejich mužů upadlo do zajetí, Korint'ané a spojenci přišli o 30 plavidel. Obě strany se prohlásily za vítěze, i když utrpěly těžké ztráty a nezničily svého protivníka.

Konflikt mezi velmocemi mohl rozpoutat i spor mezi Athénami a Megarou, spartským spojencem. Periklés se rozhodl zahájit námořní blokádu městského státu, ačkoli věděl, že Sparta obležené vojensky podpoří. Dalším důvodem k rozpoutání války se mohla stát polis Poteidaia na ostrově Chalkidiké. Město bylo členem délského námořního spolku, ale zároveň udržovalo dobré vztahy s Korintem jako jeho bývalá kolonie. Když Athény požadovaly vypovězení korintských úředníků a poslání rukojmí, rozhodli se obyvatelé Poteidaie vystoupit ze spolku. Athéňané se rozhodli neposlušné spojenecké město oblehnout a vyslali k němu velitele **Archestrata** a **Kallia**, který uzavřel roku 449 př. n. l. mír s Perskou říší, se 70 loděmi, 3 000 hoplity a 600 makedonskými jezdci. Korint vyslal k obraně Poteidaie 1 600 těžkooděnců, 400 mužů lehké pěchoty a 200 kavaléristů, kterým velel **Aristeus**. Athénští velitelé nejdříve poslali svou jízdu a malý pěší oddíl k nepřátelskému opevnění u Olynthu, aby zabránili místní posádce zasáhnout do boje. Potom se obě vojska střetla poblíž města, přičemž korintský kontingent zaujal pozici na jednom křídle a jeho mužům se podařilo zahnat nepřátelské jednotky, které stály proti nim. Svého úspěchu ale nevyužili, protože se vydali pronásledovat prchající protivníky a nechali Athéňany, aby porazili zbytek jejich armády. Přeživší Korint'ané se stáhli do Poteidaie. Když se Aristeus a jeho muži vrátili na bojiště,

zjistili, že bitva je prohraná a museli se pod nepřátelskou palbou dostat za městské hradby podél pobřežní hráze. Na bojišti zůstalo 300 mrtvých korintských vojáků a jejich spojenců, zatímco Athéňané měli 150 padlých, mezi nimiž byl i velitel Kallias. Athéňané poté oblehli Poteidaiu, ale nebyli schopni překonat její opevnění. Pravděpodobně na přelomu let 430 a 429 př. n. l. bylo bezvysledné obléhání ukončeno vzhledem k vysokým válečným výdajům.

V předvečer války začaly obě velmoci kolem sebe shromažďovat své staré i nové spojence. Na stranu **Sparty** se postavily Bojótie, Élida, Fókis, Korint, Lokris, Megara a Sikyon. Jejich společnou sílu tvořilo přibližně 60 000 hoplītů a několik stovek válečných lodí. **Athény** podporovali Akarňané, Thesalané a městské státy Kerkýra, Naupaktor a Plataje. Délský námořní spolek disponoval kromě 6 000 talentů ve společné pokladně také 300 – 400 trierami a 27 000 – 30 000 těžkooděnci.

Peloponéska válka začala podle moderních historiků v roce 431 př. n. l., kdy se malá vojenská jednotka Thébanů pokusila neúspěšně obsadit polis Plataje, na což zareagovaly Athény vysláním vojenské pomoci a umístěním své posádky v ohroženém městě. V napjaté situaci selhaly poslední pokusy Spart'anů najít diplomatické řešení popsanych krizí. Velení se nyní ujal spartský panovník **Archidamos II.** z dynastie Eurypontovců, podle kterého se první fáze peloponéské války nazývá **Archidamova válka (431 – 421 př. n. l.)**. Shromážděná peloponéska armáda vtrhla do Attiky a začala pustošit okolí Athén, ale na samotné město nezaútočila díky jeho „dlouhým hradbám“. Boje prvních pěti let konfliktu přesvědčily velitele obou stran, že ani jedna strana není schopná dosáhnout rychlého a rozhodné vítězství. Na souši většinou vítězily peloponéské falangy nad armádami délského spolku. Moře a pobřežní oblasti zase ovládaly athénské lodě a jejich spojenci.

Periklés prosadil při vedení pozemní války jednoduchou strategii. Athénští vojáci se měli na souši vyhýbat přímým střetům s nepřítelem a v případě jeho útoku se ukrýt do bezpečí městského opevnění. Plánoval také rozsáhlými námořními blokádami pomalu zničit Spartu a její spojence. Sice osobně velel několika nájezdům na Peloponés, ale v roce 429 př. n. l. Periklés zemřel během epidemie (asi moru nebo tyfu) v Athénách. O moc v délském námořním spolku poté začali soupeřit dvě athénské demokratické frakce. Bohaté pozemkové vlastníky zastupoval schopný řečník **Níkiás** a do čela demokratů se postavil **Kleón**.

Velení nad athénskými jednotkami se ujal jeden z nejvýznamnějších velitelů celé peloponéské války, vojevůdce **Démosthenes** (najedná se o athénského politika Démosthena, který žil až v letech 384 – 322 př. n. l.). Jeho první rozsáhlou bojovou operací bylo v roce 426 př. n. l. tažení proti Aitólským kmenům, během kterého ale utrpěl ponižující porážku. Aitólové se totiž rozhodli využít místního kopcovitého terénu a proti Athéňanům používali

malé skupiny vrhačů oštěpů (tzv. peltastů), které podnikaly náhlé útoky ze zálohy. Démosthenes mohl na ochranu svých jednotek použít pouze spojeneckou jednotku lučištníků, čímž se jeho hoplité stali snadnou kořistí pro aitólskou lehkou pěchotu. Po náročném a krvavém ústupu se athénský velitel obával, že bude za svou chybu potrestán vyhnanstvím. Ještě tentýž rok ale dostal možnost ukázat své taktické umění.

Ve stejný rok vpadli Ampračané do okolí města Argu a s 3 000 jejich hoplítů dobyly významnou pevnost Olpae. Dobyvatelé požádali o vojenskou pomoc Spartu, zatímco obránci se spoléhali na podporu Athén. Peloponésané vyslali velitele Eurylochose s neznámým počtem jednotek, které se rychle spojily s posádkou Ampračanů. Brzy připlulo i 20 athénských lodí a vojevůdce Démosthenes s 200 messénskými hoplity a 60 athénskými lučištníky. Obě vojska se utábořila na opačných stranách rokle a pět dní se připravovala na boj. I když starověké prameny neuvádějí podrobnější počty, armáda Sparťanů a jejich spojenců byla jistě početnější. Moderní odhady uvádějí 10 000 Peloponésanů a 5 000 athénských a spojeneckých vojáků. Démosthenes zaujal s Messéňany a Athéňany pozice na pravém křídle proti Eurylochovi s jeho muži a mantinejskými vojáky. Zbylé části bojových linií tvořily spojenecké jednotky. Na začátku bitvy se peloponéské levé křídlo úspěšně pokoušelo obklíčit nepřítele na pravé straně jeho bojové linie, když mu náhle vpadla do týlu záložní jednotka (400 mužů) Akarnů a zahнала ho na útěk. Ačkoli vrchní velitel zahynul na bojišti, spartští spojenci pokračovali v boji a zahnali zbytek protivníkových jednotek na ústup. Bez ochrany na levém křídle ale nemohli zabránit jednotkám Akarnů v rychlých výpadech proti zbytku své bojové linie, a proto se museli s těžkými ztrátami stáhnout do Olpae, kde je vítězní Athéňané oblehli. Démosthenes dosáhl drtivého vítězství a ztratil pouze 300 vojáků.

Nový spartský velitel Menedaios se pokoušel uniknout z obklíčení, ale jeho jednotky přišly o dalších 200 mužů. Ve stejnou dobu se athénští velitelé dozvěděli o příchodu druhé části armády Ampračanů, která nic nevěděla o včerejší porážce svých spolubojovníků, a proto se utábořila poblíž Indomeny. Démosthenes rychle přemístil své přeživší jednotky na nedaleký kopec, odkud večer zahájil útok na spícího nepřítele. Naprosto zaskočení Ampračané se pokoušeli uniknout z bojiště k moři, kde narazili na 20 athénských triér, které dokončily zkázu druhé poloviny nepřátelské armády. Na bojišti zůstalo 1 000 padlých ampračanských vojáků a zbytek se rozprchl po okolní krajině. Po dvou vyhraných bitvách se Athéňané stáhli a přenechali vyjednávání o příměří svým spojencům. Peloponésané poté uzavřeli se svými protivníky mírovou smlouvu, která ukončila válku v Amprakii a zajistila jim bezpečný odchod.

V roce 425 př. n. l. vpadli Spartané a jejich spojenci po páté do Atiky. Athéňané se opět ukryli za své „dlouhé zdi“ a vyslali své dva strategy, Eurymedonta a Sofoklea, se 40 válečnými plavidly na Sicílii, aby pomohli svému kolegovi v úradě Pythodórovi. Předtím se flotila měla zastavit v Kerkýře a pomoci místním jednotkám proti skupinám ozbrojených vyhnanců. Na palubě jedné triéry byl jako řadový velitel i Démosthenes, který se snažil přesvědčit své nadřízené, aby se vylodili na poloostrově Pylos přímo v týlu peloponéské invazní armády a vybuodovali zde opevnění. Stratégové ani řadoví vojáci se nejdříve nechtěli zapojit do neplánovaného vylodění na nepřátelském území. Po čase souhlasili, aby neměli dlouhou chvíli. I když si Démosthenes vybral pro své obranné postavení přírodní pevnost, museli athénští vojáci bez potřebných nástrojů ještě dostavět některé části opevnění. Po šesti dnech byly stavební práce dokončeny a flotila mohla pokračovat ve své plavbě. Na místě zůstalo pouze 5 athénských plavidel a jedno messénské, takže Démosthenes disponoval pouze 600 muži (z toho 90 hoplity) a 6 špatně vyzbrojenými a nevytvčenými lodními posádkami.

Zpráva o athénské pevnosti na Pylosu sice nezpůsobila ve Spartě žádnou paniku, ale panovník Agis, který velel invazním jednotkám v Atice, se obával odříznutí zásobovacích tras, a proto nařídil ústup zpátky na Peloponés. Teprve nyní začali Spartané shromažďovat vojsko k útoku na athénské opevnění. Démosthenes se o tom dozvěděl a poslal dvě ze svých lodí, aby přivedly zbytek athénské flotily, která kotvila u Zakynthu. Ostatní lodě nechal vytáhnout na břeh, jelikož se k jeho opevnění blížilo 60 lodí peloponéské flotily. Peloponésané nejdříve vysadili na nedalekém ostrově **Sfakteria** 420 mužů. Asi tehdy si athénský vojevůdce uvědomil, že jeho protivník chce zaútočit současně ze země i z moře, našel na pobřeží nejvhodnější místo k vylodění a obsadil ho osobně s 60 hoplity a několika lučištníky. Démosthenův odhad dokonale vyšel, protože Spartané se skutečně začali vylodovat před jeho jednotkou na pobřeží. Peloponéské útoky pokračovaly den a půl, ale obranu Pylosu neprorazily. Třetí den dorazilo na bojiště 40 athénských lodí, které zaujaly postavení na otevřeném moři, čímž chtěli obléhatele vyprovokovat k námořní bitvě. Spartští velitelé ale odmítli opustit své nevýhodné pozice v úzkém průlivu, a proto se athénští strategy rozhodli zaútočit oběma vstupy najednou. Spartské lodě v prvních liniích se brzy obrátily na ústup a na omezeném manévrovacím prostoru vypukl zmatek. Nyní Athéňané vpluli do průlivu a definitivně porazili nepřítele. Ačkoli antičtí autoři neposkytují popisy ztrát, moderní odhady uvádějí, že Athény a spojenci ztratili 8 lodí a Peloponésané 18 plavidel.

Obě strany poté uzavřely příměří. Spartané museli na místě nechat šedesát svých lodí a nemohli evakuovat svou posádku ze Sfakterie. Do Athén brzy dorazili velvyslanci peloponéského spolku s nabídkou mírové smlouvy. Ačkoli nyní mohli athénští politikové

vyhrát válku, Kleón požadoval pro Spartu nepřijatelné mírové podmínky a jednání skončila bezvýsledně. Aby nepoškodil svou politickou pozici, musel se neústupný Athéňan osobně vydat na Pylos a zapojit se do bojových operací. Démosthenes chtěl původně spartskou posádku obléhat, ale když se přiblížila zima, musel by odvolat válečné lodě, čímž by mohli jeho nepřátelé uniknout. Athénští vojáci také začali trpět nedostatkem potravin a vody. Po příchodu Kleóna s posilami se proto rozhodli oba velitelé k rychlému útoku na ostrov. Malá skupina válečných lodí vysadila 800 hoplītů a 2 000 mužů lehké pěchoty, kteří díky momentu překvapení rychle dobyli protivníkově předsunuté stanoviště. Spartané se poté stáhli do svého opevnění ve vnitrozemí, které Athéňané nemohli dobýt. Patovou situaci ukončila až žádost messénského velitele, který chtěl s jednotkou lehké pěchoty jít neschůdnou cestou přímo do nepřátelské pevnosti. Zaskočení Spartané rychle opustili pevnost a byli obklíčeni athénskými jednotkami. Během bojů padl spartský velitel Epitadas a jeho nástupce Hippagretes umíral s těžkými zraněními na bitevní poli. Vrchní velení převzal Styfón, který musel volit mezi potupnou kapitulací a vyvražděním zbytků celé posádky. Nakonec se 292 přeživších obránců vzdalo a bylo odvezeno do Athén jako rukojmí. Mezi zajatci bylo i 120 Spartánů, což bylo zhruba 10 % všech hoplītů, které mohlo jejich rodné město shromáždit. Zatímco Sparta utrpěla asi největší ponížení ve svých dějinách, athénské sebevědomí i prestiž prudce stouply, což se projevilo v následujících bojových akcích.

V roce 424 př. n. l. se athénští politikové rozhodli poslat většinu svých pozemních jednotek do Bojótie. Celá pozemní armáda byla rozdělena na dvě části, které měly provést koordinovaný útok. Jedné části velel Démosthenes, který ale nemohl zahájit útok, jelikož se vylodil se svými silami v Sifámu příliš brzo, a proto se stáhnul. Druhé bojové uskupení vedené Hippokratem (pouhá shoda jmen se slavným „otcem medicíny“, který také působil během peloponéské války) vpadlo po zemi do Bojótie brzy po stažení svých spolubojovníků. Jejich cílem byl **Délión**, kde si athénští vojáci vybudovali tábor a začali kolem něj stavět opevnění. Bojótská poleis zhruba ve stejné době začala shromažďovat své jednotky v Tanagře, ale jejich velitelé se zatím chtěli vyhnout přímému střetu s Athéňany. Jediným odpůrcem defenzivní taktiky byl thébský vojevůdce **Pagóndas**. Když přesvědčil své spolubojovníky o nutnosti svedení rozhodující bitvy, stal se vrchním velitelem všech shromážděných jednotek a vyrazil s nimi přímo k Déliu. Bojótská armáda zaujala postavení u kopce naproti athénskému táboru, kde se mohli vojáci rozestavit do bojových linií, aniž by je viděli nepřátelé. Přesto se Hippokrates dozvěděl o příchodu svých protivníků. V opevněném ležení nechal pouze 300 jezdců a se zbytkem svého vojska vyrazil na pahorek přímo proti nepřátelským liniím.

Pagóndas vyslal proti Athéňanům malou nspecifikovanou jednotku, které se podařilo zpomalit nepřátelský postup, aby jejich spolubojovníci mohli zatím zaujmout bitevní pozice na pahorku. Armádu bojótských poleis tvořilo celkem 7 000 hoplítů, 10 000 mužů lehké pěchoty, 1 000 jezdců a 500 peltastů. Podle pramenů měl Hippokrates k dispozici zhruba stejný počet vojáků, i když moderní odhady uvádějí pouze 15 000 mužů. Jelikož síly byly vyrovnané, rozhodl se Pagóndas použít netradiční taktiku. Na pravé křídlo umístil Thébany, kteří nevytvořili klasickou falangu hlubokou 8 až 12 řad ale 25. Ostatní jednotky již vytvořily klasické bojové formace. Střed linie utvořili Haliartiové, Kópajští, Korónejští a další spojenci. Nalevo stáli Orchomenští, Tanagrané a Thespijští. Obě křídla chránili jezdci a lehké pěchota. Hippokrates rozestavil své hoplity do osmi řad za sebou a na jejich křídla umístil kavalérii. Lehkou pěchotu, která nebyla dostatečně vyzbrojená, nechal v týlu. Obě armády se rozběhly po svahu a srazily se. Athéňanům na pravé straně bojové linie se podařilo obklíčit Thespijské a okolní jednotky jejich spojenců. Když hoplité uzavírali kruh kolem svých protivníků, někteří athénští vojáci si své spolubojovníky spletli s nepřáteli a zaútočili na ně, což je první zaznamenaný případ tzv. „přátelské palby“ v historii. Zatímco na levém křídle byly bojótské jednotky poraženy, na pravé straně jejich bojové linie získali Thébané nad svými protivníky převahu. Pagóndas proto mohl vyslat dvě jízdní jednotky kolem pahorku na pomoc svému těžce zkoušenému křídlu. Vítězící Athéňané se domnívali, že na ně útočí nová nepřátelská armáda a začali ustupovat. Ve stejnou dobu se zhroutila i levá strana athénské bojové linie a Thébané ji začali pronásledovat. Část přeživších athénských vojáků se stáhla do opevnění u Délia, další k Órópu nebo k Parenthu. Pagóndas po bitvě oblehl nepřátelské opevnění a po 17 dnech ho jeho vojáci dobyli. Na bojišti zůstalo necelých 500 padlých Bojótů a přes 1 000 mrtvých Athéňanů.

V roce 424 př. n. l. došlo ještě k několika dalším významným událostem, které měly ovlivnit vývoj peloponéské války. Již několikrát zmíněný athénský vojevůdce Démosthenes dobyl polis Megaru. Zhruba ve stejnou dobu se rozhodl spartský panovník **Brásidás** převzít iniciativu a vyrazil se svým vojskem k strategicky důležitému městu **Amfipolis**, které lstí rychle obsadil. Po dvou letech drobných a méně významných střetů došla athénským politikům trpělivost a vyslali do oblasti trestnou výpravu, jejímž velením byl pověřen Kleón. K dobytí Amfipolis dostal 1 200 hoplítů a 300 jezdců a k jejich přepravě 30 válečných plavidel. Když se Brásidás dozvěděl o vylodění athénských jednotek, uvědomil si, že jejich hlavním cílem bude dobytí města. Asi proto se vyhnul přímému střetu a shromáždil svých 2 000 hoplítů a 300 jezdců před hradbami Amfipole. Kleón se ale nejspíš také obával bitvy a zatím čekal v oblasti vylodění. Oba velitelé nyní čekali, až se jejich protivník nechá

vyprovokovat k nerozvážnému útoku. Nakonec jako první vyrazili na pochod athénští vojáci, kteří neustále reptali proti svým nadřízeným a jejich nečinnosti.

Po příchodu k městu zaujali pozici na nedalekém kopci a Kleón zahájil průzkum okolí, aby nejspíš našel vhodné bojiště. Jelikož nikde neviděl žádného nepřátelského vojáka, asi doufal, že se později bez boje stáhne. Když se Brásidás doslechl o příchodu nepřátelské armády, uvědomil si, že má jedinečnou příležitost překvapit protivníka náhlým výpadem. Rychle proto stáhl všechny své muže z Kerdylia do Amfípole, kde své síly rozdělil. Osobně převzal velení nad pouhými 150 hoplity a zbytek jednotek svěřil Klearidovi. Každé bojové uskupení vyšlo z města jinou branou a rovnou zaútočilo na nepřátele. Šokovaní Athéňané začali ve zmatku ustupovat ze svých pozic po jediné ústupové cestě, kterou zablokovaly jednotky původně umístěné na levém křídle. Kleón se rozhodl přesun urychlit, a proto natočil jednotky na pravé straně své bojové linie nechráněnými boky k nepřátelům. Spartští velitelé si jeho chyby všimli a zaútočili. Athénští vojáci nyní přestali ustupovat a začali z pahorku utíkat. Pouze napadené pravé křídlo se snažilo udržet své pozice a během boje se Athéňanům podařilo smrtelně zranit samotného Brásida. Kleón nenásledoval příkladu svého protivníka a ihned po začátku boje utekl z bitevního pole, ale byl dostižen a zabít jedním peltastou, který patřil mezi spartské spojence. Umírající Brásidás byl údajně ještě krátký okamžik před smrtí informován spolubojovníky o svém drtivém vítězství. Kromě vrchního velitele zůstalo na bojišti ještě 7 mrtvých Spartanů. Athéňané napočítali celkem 600 padlých.

Po popsaném střetnutí si obě starověké mocnosti uvědomily, že jejich síly jsou již zcela vyčerpány desetiletými boji, a proto jejich čelní představitelé zahájili vzájemná jednání, která byla ukončena uzavřením tzv. **Níkiova míru**. Kromě potvrzení předválečného statu quo uzavřely Athény a Sparta formální spojenectví. Ačkoli byla smlouva uzavřena na 50 let, někteří signatáři ji začali porušovat prakticky ihned po složení slavnostní přísahy. Asi nejvýznamnější spor se vedl o již uvedené město Amfípolis, které Spartané odmítli vyklidit. Diplomatické spory a odmítání minimálně některých mírových podmínek přerostly již v roce 418 př. n. l. v obnovení bojových operací.

Představitelé polis Argos se nejspíš rozhodli využít vyčerpání a pasivity Sparty a napadli město Epidaurus. Sparta mu vyslala na pomoc jednotky vedené panovníkem **Agisem II.**, členem dynastie Eurypontovců, který uvěřil nastrčeným vyjednavacům a po uzavření „příměří“ stáhl bez vysvětlení své vojáky. Argosané a jejich spojenci poté využili příznivé situace, obsadili spartského spojence polis Orchomenus a zahájili tažení proti Tegei. Nyní Spartanům došlo, že byli podvedeni svým protivníkem a za hlavního viníka označili Agise II. Aby se vyhnul vysoké pokutě a odvrátil násilné útoky svých spoluobčanů, přijal velení

nad novým válečným tažením a souhlasil s neomezeným dohledem deseti spartských úředníků (xymbuloi). Spartané chtěli svým protivníkům zablockovat cestu na Tegeu, a proto táhli k Mantinei, kde se spojili se svými arkadskými spojenci, zbudovali si tábor a začali plenit okolí města. Když dorazili Argosané a jejich spojenci, zaujali těžko dostupné postavení na kopci a zformovali se do bojové linie. Agis II. potřeboval dosáhnout vítězství, aby odčinil své selhání během předchozí válečné kampaně. Proto nezaútočil na nepřátelské pozice, ale nařídil svým mužům, aby odklonili proud potoka a zaplavili okolí. Předpokládal, že jeho protivník sestoupí na planinu, kde by s ním mohl vést vyrovnaný boj. Nepřátelští velitelé na jeho provokaci ale vůbec nezareagovali, a proto se Spartané stáhli. V noci se Argosané a jejich spojenci začali bouřit proti svým velitelům, kteří jim znemožnili svést bitvu, a nakonec skutečně opustili původní bezpečné postavení a sestoupili na planinu, kde se zformovali do bitevní linie. Nyní byli naopak zaskočeni Agis II. a jeho podřízení, kteří již nečekali, že se situace bude vyvíjet podle jejich předpokladů, a proto začali urychleně připravovat své jednotky na nadcházející bitvu.

Podle moderních odhadů spartští velitelé umístili na pravé křídlo 600 skiritských mužů lehké pěchoty, vedle nich neznámý počet thráckých vojáků a 2 000 osvobozených heilótů. Následovalo necelých 3 500 Spartánů a 3 000 arkadských a tegejských spojenců. Pozici na levém konci bojové linie zaujala malá jednotka spartských vojáků. Obě křídla chránila spojenecká kavalérie. Argosané postavili na pravou stranu své bojové linie 2 000 mantinejských vojáků, vedle nich 1 000 arkadských spojenců, 3 000 argoských mužů (včetně 1 000 profesionálních vojáků), dále 1 000 spojenců a na levém konci bojové linie bylo 1 000 athénských hoplítů a jejich kavalérie. Jelikož obě vojska měla silnější pravá křídla, rozhodl se Agis II. přesunout skiritské a thrácké vojáky proti Mantinejským, aby posílil slabou část své linie. Vzniklou mezeru měli svými jednotkami zaplnit velitelé Hipponoidas a Aristokles, kteří ale odmítli uposlechnout rozkaz. Spartský panovník proto musel povolát Skirity zpátky na jejich původní pozici, čímž se mu ale bojovou linii uzavřít nepodařilo. Mantinejští a 1 000 profesionálních argoských vojáků vniklo do mezery a začali pobíjet spartské hoplity. Aby se vyhnul porážce, shromáždil Agis II. kolem sebe 300 jezdců a vyrazil s nimi proti ostatním argoským vojákům a jejich spojencům a rychle je obrátil na ústup. I na levém křídle se podařilo Spartánům a Tegejským obklíčit a zahnat athénský kontingent. Spartský panovník nyní mohl stáhnout většinu svých jednotek na pomoc ohroženému úseku bojové linie. Protivníkova ústupu využili přeživší Athéňané a Argosané a začali utíkat z bojiště. Když vítězící Mantinejští zpozorovali své ustupující spolubojovníky, zastavili svůj útok a s vysokými ztrátami se také stáhli. Agis II. dosáhl svého zdrcujícího vítězství. Argosané

a jejich spojenci měli asi 700 padlých, mantinejský kontingent 200 mrtvých a athénské jednotky ztratily 200 mužů. Spartané a jejich spojovníci napočítali jen asi 300 zabitých. Ačkoli se nejednalo přímo o střet mezi Athénami a Spartou, obě stany do bitvy zapojily své jednotky, čímž byl neformálně porušen Níkiův mír.

Novým bojiště peloponéské války se stal ostrov Sicílie. Athénští politikové se rozhodli zastavit dovoz místního obilí na Peloponéský poloostrov, a proto hledali záminku pro zahájení ozbrojené invaze. Poprvé se athénské lodě objevily u sicilských břehů již v roce 427 př. n. l. Vojevůdce Laches připlul s 20 válečnými plavidly k městu Leotini, přičemž si za svou operační základnu zvolil přístav Rhegium (dnešní Reggio di Calabria), odkud několik let podnikal drobné vojenské operace lokálního významu. V roce 425 př. n. l. opustilo Athény dalších 40 lodí, které měly posílit kontingent na sicilské frontě, ale během plavby se střetly se Spartány na poloostrově Pylos, jak bylo popsáno v dřívějším textu, a do svého cíle dopluly až koncem léta, kdy již athénští diplomaté zahájili jednání s představiteli Syrakus o míru, který byl později uzavřen na kongresu v Gele. V roce 422 př. n. l. začaly opět ve městě Leontini rozbroje mezi politickými frakcemi. Athénští diplomaté sice nabízeli vojenskou pomoc, ale jejich jednání byla neúspěšná.

Záminku pro další invazi na Sicílii poskytl Athénám bezvýznamný lokální konflikt mezi městy Segesta, které bylo athénským spojencem, a Selinus. Athéňané chtěli původně vyslat pouze 60 plavidel bez pozemních jednotek. Níkiás chtěl riskantní válečnou výpravu zastavit a svými proslovy se snažil přesvědčit i ostatní athénské politiky. Dosáhl ale zcela opačného efektu, jelikož invazní vojsko bylo zvětšeno na více než sto lodí a 5 000 hoplítů. Velením armády byli pověřeni tři vojevůdci, přičemž každý měl vlastní představu o vylodění.

Alkibiádes, ambiciózní a bezohledný politik, chtěl uzavřít spojení s většinou sicilských měst a poté zaútočit přímo na Selinus a Syrakusy. **Lamachos**, zkušený vojenský velitel, navrhoval přímý útok na Syrakusy a okamžité svedení rozhodující bitvy, čímž by celé tažení rychle skončilo. **Níkiás** chtěl zaútočit pouze na město Selinus a potom se pokusit uzavřít spojenecké smlouvy s některými sicilskými městy. Aby spory mezi veliteli nebrzdily vojenské operace, Lamachos nakonec podpořil návrhy Alkibiádese. Athénská flotila se cestou zastavila na Kerkyře, kde se k ní připojily poslední jednotky spojenců. Invazní síly nyní tvořilo přes 140 válečných plavidel, 5 100 hoplítů (1 500 Athéňanů, 700 Thétů, 500 Argosanů, 250 Mantinejců a další poleis a žoldáci), 700 prakovníků, 480 lučištníků, 120 mužů lehké pěchoty a jen 30 kavaléristů.

Zhruba ve stejnou dobu byl Alkibiádes obviněn svými politickými oponenty z poškozování náboženských artefaktů a měl se okamžitě dostavit před soud. Aby unikl přísnému trestu,

dopustil se athénský politik první velké zrady ve svém životě a utekl do Sparty. Podle jeho rady dobyly spartské jednotky vesnici **Dekeleiu**, která ležela poblíž Athén a až do konce války sloužila jako operační základna pro další invaze Peloponésanů do Attiky. Ve Spartě zůstal až do roku 412 př. n. l., kdy byl obviněn ze svedení manželky panovníka Agise II. Alkybiádovi nyní hrozil další přísný trest, a proto utekl k perskému satrapovi Tissafernovi. Po několika letech se vrátil zpět na námořní bojiště peloponéské války a dosáhl několika úspěchů. V roce 407 př. n. l. se vrátil jako hrdina do Athén a stal se velitelem válečné flotily. Příští rok utrpěly jeho jednotky zdrcující porážku u Notia a Alkybiadés opět utekl na území Perské říše, kde byl roku 404 př. n. l. zavražděn nájemnými vrahy, které poslali spartský vojevůdce Lýsandros a satrapa Farnabazos. Uvedená ozbrojená střetnutí budou popsána v následujícím textu.

Oba zbylí velitelé poté dopluli k Sicílii a vylodili se poblíž Katany. Když se o jejich vylodění dozvěděli obránci Syrakus, shromáždili spojenecké jednotky a vyrazili přímo k nepřátelskému táboru. Athéňané jejich útok ale předpokládali, a proto nastoupili na své lodě a přeplavili se k Olympieie, kde si zbudovali nové ležení a čekali na nepřátelské síly. Druhý den obě strany rozstavily své muže do bojových linií. Athéňané zaujali postavení ve středu, na pravé křídlo umístili Argosany a Mantinejské a ostatní spojence rozstavili na svou levou stranu. Polovina armády se postavila do tradiční linie a druhá část utvořila poblíž ležení čtverec. Obě uskupení rozstavily své vojáky do osmí řad. Syrakusané zaujali také klasickou bojovou linii s šestnácti řadami za sebou. Prameny sice neuvádějí kolika vojáky disponovali, ale pravděpodobně byly síly obou armád vyrovnané. Jediný rozdíl představovaly jednotky jízdy. Zatímco athénské vojsko spoléhalo na pomoc svých spojenců, Syrakusané shromáždili asi 1 200 kavaléristů, které umístili na své pravé křídlo spolu s kopiníky. Obě bojové linie se střetly ve vyrovnaném boji muže proti muži. Nepřátelský tlak nakonec nevydržely jednotky na levém křídle syrakuských sil. I když se pěchota obrátila na útěk, jízda na bojišti zůstala a kryla ústup svých spolubojovníků. Athéňané díky ní nemohli pronásledovat přecházející nepřátele a způsobit jim další těžké ztráty. Přeživší Syrakusané a jejich spojenci se nakonec shromáždili na helórské silnici, část jednotek umístili v Olympieii jako posádku a zbytek armády se stáhnul za městské hradby. Na bojišti zemřelo 260 obránců Syrakus a 50 athénských vojáků. Vítězní Athéňané se nyní stáhli do Katany a na Naxos. Lamachos i Níkiás si nyní uvědomili, že promarnili možnost rychlého a vítězného ukončení tažení.

Poté obě armády přezimovaly ve svých leženích. Před začátkem bojových operací v roce 414 př. n. l. se athénští velitelé rozhodli posílit své jízdní jednotky. Do ležení dorazilo dalších 250 kavaléristů bez koní, 30 jízdních lučištníků a peníze na získání nových žoldnéřů. Velitelé

syrakuské obrany se obávali obležení města, a proto vyslali velitele Diomilose s 600 hoplity, aby obsadil opěrný bod Epipoly, odkud mohl kontrolovat některé přístupy k Syrakusám. I Lamachos a Níkiás si uvědomovali strategický význam uvedeného postavení a rozhodli se ho dobýt. Celá jejich flotila vyplula rovnou k Leontu, který leží poblíž Epipolů, kde vysadili pěchotu a potom zakotvili u Thapsu. Pozemní jednotky se poklusem přesunuly k syrakuským pozicím, kde naprosto zaskočily místní posádku. Syrakuští vojáci sice zahájili protiútok, ale nestihli vytvořit falangu a byli rychle poraženi. V boji zahynul Diomilos a 300 jeho hoplitů, přeživší se stáhli k městu. Ačkoli prameny neuvádějí jaké ztráty utrpěli Athéňané a jejich spojenci, pravděpodobně byly minimální. Druhý den sestoupili athénští vojáci k městským hradbám a připravovali se na rozhodující bitvu. Syrakusané ale jejich výzvu nepřijali a k žádnému střetnutí nedošlo. Útočníci se poté stáhli k Labdal, kde postavili první pevnost a začali kolem města budovat systém opevnění. Brzy začala athénská plavidla blokovat vjezd do přístavu. Začalo obléhání Syrakus, které mělo trvat až do roku 413 př. n. l.

Během stavby opevnění Athéňané přerušili potrubí, kterým do Syrakus přitékala pitná voda. Poté zaútočilo 300 athénských hoplitů a menší jednotka lehké pěchoty na část městských hradeb, které syrakuští vojáci bez boje opustili. I když athénští pěšáci dosáhli rychlého vítězství, brzy museli čelit prudkému protiútku městských obránců. Syrakusané nejen odrazili nepřátelský útok, ale postupovali až k protivníkově obléhací zdi, kterou strhli. Následující den začaly obě strany budovat svá vlastní opevnění před městskými hradbami. Když Athéňané dokončili část své obléhací zdi, poslali svou flotilu, aby zablokovala syrakuský přístav. Poté opustili Epipoly a porazili obránce města na neznámém bitevním poli. Athénské jednotky zahnal syrakuské vojáky na pravé straně bojové linie zpátky za městské hradby. I levé křídlo obránců, které tvořila především kavalérie, začalo ustupovat k řece, kam jej pronásledovalo 300 Athéňanů. Když Syrakusanům hrozilo obklíčení a zničení, pokusili o poslední zoufalý protiútok, který zaskočil nejen jejich pronásledovatele, ale také všechny athénské jednotky umístěné na pravém křídle. Nečekaný nepřátelský protiútok zpozoroval i Lamachos. Aby ochránil své přeživší jednotky, chtěl se rychle přemístit na ohrožený úsek s malou jednotkou lučištníků. Během přesunu se jeho muži ocitli v příkopu, kde byli snadno pobiti útočícími nepřáteli. Nyní se do bitvy znovu zapojilo poražené pravé křídlo, jehož morálku obnovil odvážný a zoufalý protiúder jejich spolubojovníků. Syrakusané postupovali přímo proti Epipolům a podařilo se jim dobýt část opevnění. Brzy ale museli znovu ustupovat, protože na jejich nechráněný bok postupovala athénská falanga a protivníková plavidla se začala přibližovat k městskému přístavu. I když Athéňané vyhráli, ztratili na bojišti jednoho ze svých velitelů a opět se jim nepodařilo vybojovat rozhodující bitvu.

Zhruba v polovině roku 414 př. n. l. se Sparta rozhodla odpovědět Syrakusám na jejich volání o pomoc a vyslala invazní armádu vedenou vojevůdcem Gylippem. Spartský kontingent tvořilo přes 1 000 spojeneckých vojáků, 1 000 hoplítů, 1 000 mužů lehké pěchoty, 700 členů námořních posádek vyzbrojených jako těžká pěchota a 100 jezdců. Kromě pozemních sil dorazil také neznámý počet korintských válečných plavidel. Ihned po vyloďení u Euryélosu se Spartané spojili se zbylými syrakuskými jednotkami a zahájili další útok na Epipoly. Ačkoli se jim podařilo Athéňany zastihnout nepřipravené, Gyllipos si uvědomil, že jeho spojenecké jednotky včas nezaujmou svá bojová postavení, a proto nařídil celé armádě ústup. Druhý den se posílené jednotky obránců rozdělili na dvě bojová uskupení. Početnější zaútočilo proti athénské zdi, zatímco menší část úspěšně zaútočila na pevnost Labdalon a pobila zde umístěnou posádku.

Jelikož Spartané nemohli bez rizika těžkých ztrát dobýt Epipoly přímým útokem, začali kolem něj stavět vlastní zeď, čímž jeho obránce vyprovokovali k útoku. Athéňané a především Syrakusané se střetli v úzkém prostoru mezi svými opevněními, kde obránci nemohli nasadit svou kavalerii, a proto byli poraženi. Athéňanům se přesto nepodařilo zničit protivníkovu zeď, která mohla ochromit jejich strategicky významnou pevnost. Níkiás proto zahájil se svými muži postup proti syrakuským pozicím. Gylippos nepřátelský útok očekával a již měl vybrané bojiště, kde mohl použít svou kavalerii. Syrakuské jízdní jednotky napadly a porazily nepřátelské levé křídlo, čímž se zhroutila celá athénská bojová linie. V následujících dnech se 12 korintským a spojeneckým plavidlům podařilo proniknout athénskou námořní blokádu a vplout do přístavu.

Po popsání událostech se obě strany na zimu stáhly a poslaly na jih Balkánského poloostrova posly s žádostmi o posily. Jelikož Spartané připravovali další invazi do Attiky, musel Gylippos žádat o další vojáky své spojence. Když alespoň částečně doplnil své jednotky, rozhodl se použít již vyzkoušenou taktiku. Přesvědčil velitele syrakuské flotily, aby podnikli útok na athénská plavidla, čímž by upoutali pozornost nepřátelských jednotek na souši. Gylippos by poté se svou pěchotou podnikl útok na tři protivníkovy pevnosti na Plémmyriu. Ačkoli syrakuské námořní síly ztratily 11 plavidel i s posádkami a zničily pouze tři protivníkovy lodě, pozemní síly dobyly všechna tři nepřátelská opevnění.

Na přelomu let 414 a 413 př. n. l. Athény vyslaly již několikrát zmíněného vojevůdce Démosthena se 73 válečnými plavidly, 5 000 hoplity a dalšími jednotkami kopiníků, lučištníků a prakovníků. Nový velitel se po poradě s Níkiásem rozhodl pro rychlé ukončení obléhání jedinou rozhodující bitvou na úseku u Epipolů. Athéňané nejdříve podnikli několik pustošivých výpadů do okolních oblastí a také se neúspěšně pokoušeli o překonání

syrakuských opevnění. Všichni athénští i spojenečtí velitelé poté souhlasili s Démosthenem, že obléhání mohou ukončit pouze prolomením protivníkovy obrany u Epipolů. Zde Athéňané shromáždili většinu svých jednotek, potraviny na pět dní bojů a všechny dostupné šípy. Po západu slunce vyrazila většina athénských jednotek do útoku a u vlastní zdi zanechala pouze malý kontingent, kterému velel Níkiás. Když se Athéňané dostali na syrakuskou zeď, místní hlídky ji bez boje vyklidily. Démosthenes a jeho muži poté vstoupili na nepřátelské území, kde se jim okamžitě postavilo na odpor 600 Syrakusanů. Athénští vojáci je sice po krátkém boji porazili a zahnali, ale Gylippos a syrakušští velitelé zatím stačili do oblasti bojů přemístit některé své jednotky. Překvapivý athénský útok náhle narazil na prudký protiútok bojótského kontingentu, který Démosthena a jeho muže nejen zastavil, ale dokonce zahnal na útek. Jelikož se na bitevním poli rozpadly všechny bojové formace, nemohli v měsíčním svitu rozeznat jednotliví velitelé své muže a nepřátelské vojáky. Nakonec se začali Athéňané v naprostém zmatku stahovat do svých polních opevnění.

Po fiasku posledního pozemního útoku proti Syrakusám si všichni athénští velitelé uvědomili, že už nemohou tažení dovést do vítězného konce. Démosthenes navrhoval okamžité stažení do Katany nebo do Thapsu a evakuaci všech jednotek ze Sicílie. Níkiás souhlasil s ústupem, ale chtěl ještě počkat a nejspíš pokračovat v bojových operacích. Spartští vojevůdci nejdříve shromáždili další spojenecké vojáky a začali se připravovat na další útok proti athénským opevněním, na souši i na moři. 28. srpna roku 413 př. n. l. došlo k zatmění Měsíce, což athénští vojáci pokládali za špatné znamení a požadovali po svých velitelích, aby odložili evakuaci. Naopak Syrakusané se rozhodli využít zděšení svých protivníků a zahájili pozemní útok proti jejich opevnění. Městským obráncům se do cesty postavila pouze malá jednotka jízdy a hoplítů, kterou útočníci rychle porazili. I když obě strany utrpěly jen lehké ztráty, syrakušští vojáci se stáhli zpět za svá opevnění.

Druhý den Syrakusané znovu zaútočili na opevnění obléhatelů. Současně vyrazila do útoku i celá jejich flotila tvořená 76 válečnými plavidly. Athénští velitelé, kteří disponovali 86 loděmi, chtěli své protivníky obejít na levé straně jejich bojové linie a zatlačit je na břeh. Jenže si neuvědomili, že plavidla jejich vlastního pravého křídla se také příliš přiblíží k pobřeží. Syrakusané rychle prorazili střed athénské linie a následně obklíčili a zničili celou její pravou stranu. Poté se bitva změnila v syrakuský hon na nepřátelské lodě, které se mohly zachránit jen najetím na břeh. Athénská flotila přišla o 18 lodí, ztráty Syrakusanů prameny neuvádějí. Spartské a syrakuské pozemní síly, povzbuzené vítězstvím na moři, zahájily spontánní útok na athénská opevnění, který byl obránci rychle odražen. Ačkoli pozemní útok ztroskotal, Athéňané utrpěli drtivou porážku a byly definitivně zatlačeni do defenzívy.

Vítězní Syrakusané a jejich spojenci se nyní rozhodli zničit zbytky athénské flotily i přeživším pozemní jednotky, čímž by dosáhli drtivého vítězství. Níkiás a Démosthenes se zatím rozhodli okamžitě shromáždit zbylá plavidla a neodkladně zahájit evakuaci přeživších pěšáků a kavaleristů. Na 110 lodí byli naloženi především muži lehké pěchoty a celá evakuační flotila vyrazila na moře, kde ji zpozorovaly nepřátelské hlídky. Zhruba 100 syrakuských plavidel vytvořilo kruh kolem svých protivníků, aby nemohli uniknout z bojiště. Athénští velitelé se rozhodli prorazit námořní blokádu, i když neměli dostatek prostoru k manévrování. V následné námořní bitvě proto do sebe jednotlivá plavidla narážela a námořní pěšáci na jejich palubách se pokoušeli dobýt nepřátelské lodě bojem muže proti muži. Boj sledovaly na břehu vzrušeně pozemní jednotky obou stran. Syrakuským námořním silám se nakonec podařilo udržet svoji linii a obránci města mohli slavit vítězství. Athéňanům sice stále ještě zbylo zhruba 60 plavidel, zatímco Syrakusanům jen 50, ale Níkiás nebyl schopen přesvědčit své námořníky, aby se nalodili a znovu zaútočili na nepřítele.

Gylippos a syrakušští velitelé si nyní uvědomili, že Athéňané nemají jinou možnost, než začít ustupovat po pevnině, a proto rozmístili své jednotky na všech ústupových cestách. Třetí den po námořní bitvě vyrazili Démosthenes, Níkiás a jejich vojáci na pochod k brodu přes řeku Anapos, kde se střetli s nepřátelskou jednotkou. Ačkoli se jim podařilo zahnat Syrakusany na ústup, jejich jízda s podporou lehké pěchoty neustále útočila na jejich křídla. Večer si Athéňané postavili tábor a ráno rozdělili své síly. Níkiás postupoval s asi polovinou mužů rychlým pochodem k pobřeží a za ním Démosthenes se zbytkem armády. Syrakušští velitelé nyní shromáždili své muže, obklíčili zadní voj a vyzvali své protivníky ke kapitulaci. Nejdříve se vzdali athénští spojenci a nakonec i Démosthenes s 6 000 vojáky. Níkiás a jeho muži postupovali dále k moři, ale cestou se zastavili u řeky, kde je dohnaly syrakuské jednotky a během svého útoku jim způsobily těžké ztráty. Přeživší athénské síly se vzdaly. Démosthenes a Níkiás byli navzdory Gylippovým protestům popraveni a jejich vojáky vítězové uvěznil v lomech, kde je nechali 70 dní umírat na zranění a nemoci. Poté si ponechali necelých 7 000 Athéňanů, sicilských a apeninských Řeků jako zajatce a zbytek prodali do otroctví. Sicilské tažení skončilo pro Athény naprostou katastrofou.

Peloponéská válka přesto pokračovala dál svou třetí fází, kterou historikové nazývají **Dekelejská válka** (413 – 404 př. n. l.). V Athénách se moci chopila oligarchie. Spartané získali podporu dvou perských satrapů – **Farnabaza** a **Tissaferna**. Začali také přesvědčovat athénské spojence, aby přestali podporovat konkurenční velmoc. S perskou finanční pomocí mohli Peloponésané vybudovat novou válečnou flotilu, se kterou dobyli města Abydos a Lampascus poblíž Héliesspontu, čímž začali ohrožovat důležité obchodní cesty mezi

Athénami a jejich obilnicemi na dnešním Krymu. V roce 411 př. n. l. spartský velitel **Mindarus** vyplul se svými loděmi z Milétu a spojil se s námořní jednotkou u Abydosu, čímž posílil svou flotilu na 86 plavidel. Athénské námořní síly zatím obléhaly vesnici Eresos na ostrově Lesbos a jejich velitelé **Thrasybúlos** a **Thrasyllós** se o protivníkových pohybech dozvěděli až po jejich spojení v jednu mohutnou flotilu. Athénské lodě okamžitě vyrazily k Abydosu, ale Spartané proti nim již také vyrazili. K námořní bitvě došlo poblíž **Kynossémy**. Obě flotily se rozestavily do bojové linie. U spartské tvořili pravé křídlo Syrakusané a levé sám Mindarus se svými plavidly. Athéňané postavili na pravou stranu Thrasybúla a jeho lodě a na levou Thrasylla. První zaútočili Peloponésané, kteří zahnali athénské levé křídlo za nedaleký mys, rozprášili protivníkův střed a začali obkličovat lodě na pravé straně nepřátelské linie. Úspěch peloponéského prudkého úderu ale rozbil jejich vlastní bitevní linie, jelikož většina velitelů se soustředila na stíhání a zajímání protivníkových lodí a neudržovala bojovou formaci. Zmatku se rozhodl využít Thrasybúlos, který přeskupil pravé křídlo, prorazil zbytky protivníkovy linie a začal útočit na rozptýlená nepřátelská plavidla. Vyděšení Spartané a jejich spojenci se rychle začali stahovat k Meidiu. Athénští velitelé mohli začít slavit vítězství, jelikož zajali 21 nepřátelských plavidel a sami ztratili pouze 15 lodí a podařilo se jim obnovit u svých spoluobčanů víru ve vítězství.

Mindarus si uvědomoval, že zničení athénských námořních sil by znamenalo vítězný konec války pro Spartu, a proto požádal všechny spojence ve svém nejbližším okolí, aby mu poskytli válečná plavidla. Brzy shromáždil 97 válečných lodí a čekal ještě rhodského velitele Dórieuse s dalšími 14. Rhodských plavidel si ale všimly athénské hlídky a vyslaly proti nim 20 vlastních lodí. Dórieus se rozhodl vyhnout přímému střetu na moři a nechal své lodě vytáhnout na břeh, odkud bez vážnějších ztrát nepřátelský útok odrazil. I když se jednalo o bezvýznamný střet, Mindarus vyrazil s celou flotilou na pomoc spojencům a poblíž Abydu se obě válečná loďstva střetla. Ačkoli měli Spartané za zády pobřeží, Athéňanům se stále nedařilo zatlačit své protivníky na břeh. Bitvu nakonec rozhodl zrádce Alkibiádes, který připlul na pomoc s dalšími 18 loděmi. Vyděšení Peloponésané začali ustupovat zpátky na své námořní základny a během bojů přišli o 30 plavidel. Podrobnosti o athénských ztrátách prameny neuvádějí. Alkibiádes svou náhlou intervencí ztratil ochranu perského satrapy, u kterého byl v exilu, ale zároveň se pro Athéňany stal národním hrdinou a příští rok se mohl navzdory své zradě triumfálně vrátit do rodné polis a stát se námořním velitelem.

V roce 410 př. n. l. se spartské lodě přesunuly ke Kyziku, kde se spojily se svými perskými spojenci. Alkibiádes si uvědomil, že se Athéňanům naskytla příležitost porazit obě konkurenční mocnosti najednou, a proto u Paria shromáždil 86 válečných lodí. Dochované

prameny uvádějí dva různé popisy následujících historických událostí. Diodóros Sicilský uvádí, že Alkibiádes nejdříve na pobřeží vysadil svou pěchotu, které velel Chares, a nařídil jí přímý útok na Kyzikum. Potom rozdělil svou flotilu na tři menší bojová uskupení. Sám se ujal velení nad prvním, druhé svěřil Théramenésovi a třetí Thrasybúlovi. První námořní jednotku použil jako návnadu, aby vylákal peloponéské lodě z bezpečného přístavu. Na otevřeném moři jim do týla vpadl zbytek athénské flotily a odřízl jim ústupovou cestu. Spartʼané sice zpanikařili, ale Mindarus si stále udržel nad svými muži kontrolu a vyvedl je z obklíčení k perskému táboru na pobřeží. I když peloponéská flotila utrpěla těžké ztráty, podařilo některým posádkám vystoupit na břeh a připravit se na pozemní boj. Thrasybúlos se nyní chopil iniciativy a vylodil se svými vojáky, aby posílil Alkibiáda a jeho pěchotu. Podle jeho rozkazu měl také Théramenés se svými muži podpořit Charese. Se spojenou armádou Peloponésanů a Peršanů se nejdříve střetli Alkibiádes a Thrasybúlos, kteří svým protivníkům způsobili nezanedbatelné ztráty, ale nebyli schopni prorazit jejich bojové linie. Bitvu rozhodl až příchod Théramenése a Charese. Perská obrana se poté rychle zhroutila a peloponéské jednotky se obrátily na útek, když byl zabit jejich velitel Mindarus.

Xenofón podává pouze stručný popis pozemní bitvy. Oba autoři se ale shodují, že celá flotila Peloponésanů byla zničena a perské i spartské pozemní síly utrpěly těžké ztráty. Ani jeden neuvádí podrobnější informace o padlých athénských vojácích nebo jejich zničených plavidlech, ale asi byly jen minimální. Příští den vstoupili Athéňané bez boje do Kyzika.

V následujících několika letech se na bojištích peloponéské války měl proslavit asi jeden z nejslavnějších spartských vojevůdců – **Lýsandros**. Po athénských námořních vítězstvích se mu podařilo sjednat pro Peloponésany výhodné spojenectví s novým perským satrapou **Kýrem mladším**. Díky dalším finančním prostředkům mohl zvýšit žold členům svých námořních posádek a někteří Athéňané a jejich spojenci přecházeli dobrovolně do jeho služeb. Když shromáždil v Efezu asi 90 válečných plavidel, podařilo se mu k nedalekému **Notiu** přilákat Alkibiáda s jeho flotilou, kterou dle moderních odhadů tvořilo zhruba 80 lodí. Jelikož peloponéské lodě stále zůstávaly v přístavišti, odplul athénský vojevůdce za Thrasybúlem, který právě obléhal Fókaiu, a velení svěřil svému bezvýznamnému podřízenému, **Antiochovi**. Nový velitel se nejspíš rozhodl vyprovokovat protivníka k útoku a vyrazil s 10 loděmi jako návnadou k Efezu. Lýsandros byl o nepřátelských plánech informován dezertéry, a proto jeho flotila ihned potopila velitelovu loď a zbytek jednotky zahнала na ústup. Naprosto zaskočení Athéňané bez svého velitele nevytvořili bojovou linii, ale každé plavidlo vyrazilo do útoku samostatně, čímž se stali pro peloponéské posádky snadnou kořistí. Spartʼané, kteří

pravděpodobně neztratili ani jedinou loď, zajali 15 nepřátelských plavidel a 7 potopili. Zbytek athénských námořních sil se stáhnul.

Ačkoli Athéňané nepřišli o svou flotilu, měla malá bitva u Notia devastující dopad na jejich ozbrojené síly. Alkibiádes krátce po porážce svých jednotek uprchl znovu do perského exilu a kromě krátkého zapojení do bitvy u Aigospotamoi již do peloponéské války nezasáhnul. Rovněž byli odvoláni další schopní vojevůdci Thérámenés a Thrasybúlos a do čela svých námořních sil Athéňané jmenovali **Konóna**. Novým velitelem peloponéských námořních sil se stal **Kallikratidás**, který roku 406 př. n. l. úspěšně zaútočil na Méthymnu, významnou athénskou základnu na ostrově Lesbos. Athéňané se poté rozhodli stáhnout svých 70 plavidel do nedalekého přístavu Mytilény. I když se jejich velitelé domnívali, že díky své vysoké rychlosti nepřátelům uniknou, Kallikratidás se svými 120 loděmi dorazil k athénskému cíli zhruba ve stejnou dobu. Naprosto zaskočený Konón a jeho podřízení museli nyní u svého nového útočiště svést s Peloponésany námořní bitvu. Spartané a jejich spojenci připravili své protivníky o 30 plavidel a zbylých 40 zablokovali v přístavu.

Zoufalý Konón poslal do Athén jednu ze svých lodí s žádostí o pomoc. Jeho spoluobčané během zhruba jednoho měsíce shromáždili 110 nových plavidel. Jelikož ale neměli dostatek námořníků pro jejich obsluhu, museli odvést všechny muže ve vhodném věku, otroky a dokonce i některé svobodné občany. Během cesty k Mytiléně se jim podařilo shromáždit ještě více než 40 dalších spojeneckých plavidel. Velením flotily nebyl pověřen jeden vybraný strateg, ale všech osm zbývajících. Aby mezi veliteli nedocházelo k rozporům, byla celá jejich flotila rozdělena na 8 menších jednotek (přibližně po 15 lodích). Athénské námořní síly zakotvily na **Arginuských ostrovech**, kde je zpozoroval Kallikratidás a chtěl je zničit nočním útokem celé své flotily. Někteří moderní autoři uvádějí, že nechal u Mytilény 50 lodí a do boje zapojil zbylých 90 včetně spojenců. Náhle začala bouře, která odsunula začátek bitvy až na ráno. Aby protivník nemohl prolomit jejich bojová postavení, rozhodli se athénští velitelé rozestavit své námořní jednotky do dvou řad za sebou, čímž byla jejich linie dvakrát silnější než peloponéská, kterou tvořila jen jedna řada lodí. Kallikratidás zaujal postavení na pravém křídle a pozici vlevo svěřil Thrasonidasovi. Krátce po začátku boje vrchní peloponéský velitel padl a i levé křídlo jeho flotily bylo brzy poraženo. Zbylé spartské lodě a jejich spojenci poté začali ustupovat. Athéňané mohli slavit vítězství, jelikož zničili asi 70 nepřátelských lodí a sami ztratili jen 25 plavidel.

Přeživší athénští námořníci chtěli nyní plout na pomoc Konónovi a jeho mužům a jen několik lodí pověřili sbíráním trosečníků z potopených plavidel. Situaci znovu náhle změnila bouře, která nejen donutila 50 peloponéských lodí, aby ukončily blokádu, ale také znemožnila

jakékoliv záchranné akce na moři. Ačkoli všech 8 stratégů dosáhlo drtivého námořního vítězství a s flotilou nízké bojové kvality zachránili své obklíčené spolubojovníky, museli brzy čelit veřejné žalobě za neposkytnutí pomoci trosečnickům. Dva velitelé rovnou emigrovali, aby se vyhnuli návratu do Athén. Zbýlých 6 se vrátilo do svého rodného města, kde byli shledáni vinnými a popraveni. Poražený Konón potrestán nebyl.

Po smrti vrchního spartského velitele se do čela flotily znovu postavil Lýsandros, i když jeho opětovné jmenování bylo protizákonné. S finanční pomocí Kýra mladšího mohl rychle obnovit poničené námořní síly a zahájit tažení proti athénským spojencům v Egejském moři. V roce 405 př. n. l. odplul do Abydu, kde získal podporu místních pozemních jednotek. S jejich podporou se Peloponésanům podařilo dobýt město Lampsakos, významného protivníka spojence u Helléspontu. Konón a jeho velitelé rychle zareagovali a zakotvili se svými 180 válečnými plavidly naproti dobytému přístavu u Aigospotamoi (*Kozích říček*). Jejich tábor se nacházel na nevhodném místě, jelikož nebyl chráněn žádným městem ani jinými opěrnými body. Na možné nebezpečí je rovněž upozorňoval Alkybiádes, který nedaleko pobýval v exilu a nabízel jim své velitelské zkušenosti a také vojenskou podporu některých thráckých panovníků. Konón a další velitelé se s ním nechtěli dělit o zásluhy, pokud by nepřítel drtivě porazili, a proto nabízenou pomoc odmítli.

Každý den vyplouvali Athéňané na moře, kde utvořili bojovou linii a čekali na protivníkův útok. Lýsandros ale čtyři dny na jejich výzvy vůbec nereagoval. O událostech pátého dne se dochovaly v pramenech dvě verze událostí. Diodóros Sicilský uvádí, že Philoklés vyplul na otevřené moře s 30 loděmi, které měly přilákat flotilu Peloponésanů, zatímco zbytek athénské námořní síly zůstal v přístavu. Spartští velitelé nepřátelský plán znali díky dezertérům, a proto vypluli na moře, ale zamířili rovnou k athénskému táboru, kde dokonale zaskočili nepřátelské jednotky. Když Lýsandros na zemi zničil prakticky celou protivníkovu flotilu, udeřil i na zbýlých 30 lodí, které také drtivě porazil a zajal Philoklése. Xenofón napsal, že se pátý den athénské lodě vrátily do svého tábora po dalším neúspěšném pokusu vyprovokovat Peloponésany k bitvě. Nevšimli si spartských námořních hlídek, které počkaly až jejich protivníci vytáhnou svá plavidla na břeh, a potom dali znamení Lýsandrovi a zbytku flotily. Náhlý nepřátelský útok zastihl athénské lodě s nekompletními posádkami, čímž se z nich staly snadné cíle pro peloponéská plavidla. Pouze Konón se svou vlastní lodí a 8 dalších unikly na volné moře. Ostatní plavidla byla zničena a členové jejich posádek byli zabiti nebo zajati. Pouze několika malým skupinám se podařilo uniknout po souši. Spartané a jejich spojenci utrpěli jen minimální ztráty. Krátce po svém vítězství nechali spartští velitelé popraviti všechny své zajatce jako odplatu za krutosti Athéňanů.

Lýsandros a peloponéské pozemní síly nyní mohly zahájit úplnou blokádu Athén a Piraeu. V roce **404 př. n. l.** se jejich vyhladovělí obyvatelé vzdali a peloponéská válka po téměř třech desetiletích bojů skončila. Vítězní Spartané následně donutili poraženou velmoc přijmout novou ústavu, která předávala veškerou moc do rukou 30 oligarchů, čímž vznikla tzv. **vláda třiceti tyranů**. Do města se rovněž mohli vrátit všichni emigranti. Athéňané také museli strhnout své „dlouhé zdi“, jejich válečná flotila byla zredukována na pouhých 12 plavidel a ve městě byla umístěna peloponéská posádka. Ačkoli Sparta dokázala svou vojenskou převahu nad Athénami, nebyli Peloponésané schopni dlouhodobě udržet svou hegemonii nad ostatními řeckými městskými státy, což vedlo v následujících zhruba 70 letech k několika dalším krvavým konfliktům, které jen dále vyčerpávaly lidské a materiální zdroje jednotlivých poleis, díky čemuž se potom staly snadnou kořistí makedonských panovníků a jejich moderní armády, což bude podrobně popsáno v následující kapitole.

Korintská válka (395 – 387 př. n. l.)

I když v roce 404 př. n. l. vnutili vítězní Spartané poraženým Athénám vládu oligarchie, vojevůdce Thrasybúlos shromáždil ve Fýle, bývalé pevnosti, několik stovek svých přívrženců a do konce roku 403 př. n. l. se mu podařilo vojenskými a diplomatickými prostředky obnovit v rodném městě demokracii. Sparta sice v peloponéské válce dokázala svou vojenskou převahu, ale přesto neměla dostatečně silnou mocenskou základnu, aby se mohla stát nezpochybnitelným hegemonem nad všemi řeckými městskými státy. Rovněž se zhoršily i její vztahy s bývalým spojencem – Perskou říší. Na přelomu let 397 a 396 př. n. l. vyrazil do dnešní Malé Asie spartský panovník **Agesilaus II.** s 6 000 spojeneckými vojáky a 2 000 svobodnými heilóty, aby zde vojensky podpořil místní jónská města.

Rozzuření perští satrapové poslali na jih Balkánského poloostrova své vyslance, kteří nabízeli představitelům nejvýznamnějších poleis podporu svých panů, pokud zahájí válku proti Spartě. Nabídka dorazila do **Théb** ve vhodnou dobu, protože roku 395 př. n. l. se poleis rozhodla podpořit své spojence Lokridžany při jejich vpádu do Fókidy, která byla pod ochranou Peloponésanů. Spartané pověřili velením trestné výpravy vojevůdce **Pausaniáse**, jenž se postavil do čela spartských hoplítů, a také **Lýsandra**, který se ujal velení nad spojeneckými jednotkami. Obě armády měly postupovat samostatně a spojit se až u města **Haliartusu**, jehož dobytí bylo jejich hlavním cílem. Oddělený přesun se brzy ukázal jako zásadní chyba, jelikož Lýsander a jeho muži dorazili k městským hradbám o několik dní dříve než Pausaniás a jeho jednotky. Ani antičtí autoři si nejsou jisti, zda spartský velitel věděl

o thébských posilách, které se blížily k městu, nebo byl náhlým nepřátelským útokem zaskočen. Jistě pouze uvádějí, že Lýsandros nařídil svým vojákům přímý útok na hradby, přičemž jeho armáda byla náhle napadena Thébany. Během bitvy zahynul spartský velitel, což obrátilo jeho muže na útěk do nedalekých kopců. Thébští vojáci se je snažili pronásledovat, ale na příkrých svazích po nich nepřátelé začali házet kamení a způsobili jim další ztráty. Na konci boje měli Thébané více než 200 padlých a Peloponésané utrpěli zhruba stejné ztráty. Když o několik dní později dorazil Pausaniás se svými jednotkami, uzavřel s Thébany příměří, posbíral těla padlých a vrátil se s přeživšími vojáky zpátky na Peloponés.

Ačkoli se jednalo pouze o malý lokální konflikt, většina moderních historiků pokládá bitvu u Haliartusu za počátek **korintské války**, protože před zahájením bojových operací požádaly Théby o vojenskou pomoc **Athény**, které brzy uzavřely s většinou bojótských městských států spojenecké smlouvy. Do koalice zaměřené proti Spartě a jejím mocenským ambicím se brzy také zapojily Argos a Korint a další malé státy. Jejich představitelé se sešli v Korintu, kde se shromáždili i jejich pozemní síly, které tvořilo zhruba 24 000 hoplítů (7 000 Argosanů, 6 000 Athéňanů, 5 000 Boiotů, 3 000 Korintů a 3 000 eubojských) a 1 550 kavaleristů (Bojótie poslala 800, Athény 600, Chalkidika 100 a opúntská Lokrida asi 50) a další jednotky lehké pěchoty. Spartáané okamžitě zareagovali a shromáždili 13 500 těžkooděnců, 600 jezdců, 300 lučištníků a 400 prakovníků. Obě armády se střetly roku 394 př. n. l. u řeky **Nemeja**. Spartáané zaujali „pozici cti“ na pravém křídle a jejich spojenci zaujali postavení ve středu a nalevo. Rozestavení druhého vojska není možné na základě dochovaných pramenů přesně rekonstruovat, ale pravděpodobně Athéňané stáli na levé straně bitevní linie a Boiotáané na pravé straně. Když byl zahájen útok, pravá křídla obou armád porazila své protivníky a zahнала je na útěk. Spartští hoplité přerušili pronásledování a vpadli do týlu Korintů a Thébánů, kteří stále ještě pronásledovali jednotky Peloponésanů. Spartáané a jejich spojenci mohli slavit vítězství, protože ztratili jen 1 100 mužů, zatímco jejich protivníci přišli o 2 800 vojáků a museli se stáhnout do svého tábora.

Vyprovokováním další války na jihu Balkánského poloostrova se perským satrapům podařilo donutit Spartu, aby stáhla své jednotky poslané do Malé Asie. Agesilaus II. zde zanechal velitele Euxena s pouhými 4 000 muži. Se zbytkem svých sil se vydal na zpáteční pochod na Peloponés. Bez vážného odporu jeho vojáci překonali Helléspont a prošli Makedonií. Na území Thesálie ale již narazili na odpor některých místních měst a museli odrazet jejich náhlé a drobné výpady. Když spartský panovník přivedl své jednotky na hranice Bojótie, zastihla ho zpráva o námořní bitvě u **Knidu**. Peloponéská flotila vedená **Peisandrosem**, se střetla se spojenými athénskými a perskými silami, kterým velel Athéňan

Konón a satrapa Farnabazos. Podrobný popis bitvy prameny sice neuvádí, ale spartské námořní síly utrpěly na bojišti drtivou porážku a ztratily definitivně svou převahu nad nepřátelskými flotilami.

V Bojótii se zatím s místními silami spojily ainiánské, argoské, athénské, eubojské, korintské a lokridské jednotky a chtěly zablokovat Spartanům cestu na Peloponés u **Koroneie**. I když antičtí autoři neuvádějí ani přibližné počty shromážděných armád, moderní odhady uvádějí, že spartské vojsko tvořilo asi 15 000 mužů a proti nim stálo zhruba 20 000 spojenecký vojáků. Navzdory nepřátelské početní převaze pokračoval Agesilaus II. ve svém přesunu až ke Korónei, kde se obě armády střetly na bitevním poli. Spartané zaujali postavení na pravém křídle a jejich orchomenští spojenci na levé straně. V bojótské bitevní linii stáli na pravé straně Thébané a na levém Argosané. Pravá křídla obou armád rychle porazila své protivníky na levých stranách obou bitevních linií a obrátila je na útek. Argosané se stáhli do výchozí pozice na nedalekém pahorku Helikón. Když se Thébané dozvěděli o ústupu svých spolubojovníků, sevřeli své bojové řady a vydali se za nimi. Agesilaus II. měl nyní dvě možnosti. Mohl nechat protivníka ustoupit a napadnout jeho zadní voj nebo nepřátelům zablokovat cestu. Rychle se rozhodl pro druhou variantu, čímž sice thébským jednotkám nezabránil v ústupu na kopec, ale způsobil jim těžké ztráty. Druhý den Spartané napočítali na bojišti 350 padlých, zatímco jejich protivník ztratil 600 vojáků. Agesilaus II. a jeho muži nyní měli volnou cestu až na Peloponés, kde se brzy mohli zapojit do dalších bojových operací korintské války.

Během následujících let již nedošlo k žádným významnějším vojenským střetnutím. Pouze v roce 392 př. n. l. využili Spartané vnitřních nepokojů v Korintu a s pomocí emigrantů se jim podařilo obsadit městský přístav **Lechaiu**, čímž omezili operace korintských námořních sil. Všechny protiútoky se Peloponésanům podařilo úspěšně odrazit. Jediného úspěchu dosáhl roku 391 nebo 390 př. n. l. významný athénský velitel a reformátor **Ífikratés**, když se mu podařilo před městskými hradbami napadnout jednotku asi 600 spartských těžkooděnců (nazývaná v peloponéských armádách jako *mora*), kteří neměli podporu jízdy nebo lehké pěchoty. Mohl proti nim vyslat své peltasty, kteří nepřátelské hoplíty neustále zasypávali svými oštěpy. Obklíčená jednotka Peloponésanů se nakonec rozpadla a jednotliví vojáci se snažili zachránit útekem za městské hradby nebo k vlastním člunům na mořském břehu. Spartané měli 250 mrtvých, aniž by protivníkovi způsobili vážné ztráty.

Během následujících let konfliktu nebyla žádná strana schopná získat převahu nad svým protivníkem, což vedlo roku 387 př. n. l. k zahájení mírových jednání. Významnou roli při uzavření „**všeobecného míru**“ sehrál perský panovník **Artaxerxés II.**, který pro svou říši

znovu získal řecká města v Malé Asii. Rovněž zamezil všem městským státům, aby vytvářely jakékoliv politické a vojenské koalice. Jedinou výjimku představovala Sparta a její peloponéský spolek, které byl navrácen její post hegemonu na jihu Balkánského poloostrova. Nejdůležitějším aspektem smlouvy byla role Perské říše v dodržování mírových podmínek. Artaxerxés II. pohrozil všem svobodným řeckým státům, že pokud některý poruší podmínky dohody, Perská říše vojensky a především finančně podpoří jeho oponenty v nastávajícím konfliktu. Sice nepřímě, ale většina řeckých poleis tak uznala jistou formu politické podřízenosti perskému velkokráli. Jelikož významným diplomatem ve vzájemných jednáních byl Spartan **Antalkidás**, výsledná mírová smlouva se někdy označuje jako **Antalkidásův mír**, i když většina autorů ji nazývá **Královský mír**. I když popsána dohoda zakazovala pod hrozbou nové perské invaze vést jakémukoliv řeckému státu válku proti svým sousedům nebo vytvářet vojenské koalice, přesto mezi jednotlivými poleis docházelo k neustálým rozbrojům, které postupně vedly k jejich vnitřnímu vyčerpání.

Thébská hegemonie (371 – 346 př. n. l.)

Aby Sparta posílila své mocenské postavení nad jihem Balkánského poloostrova, rozhodli se její představitelé umístit vojenskou posádku do každé poleis v odbojně Bojótii. Thébané odmítali uznat cizí okupaci svého státu a celé okolní oblasti, ve které se pokládali za hegemony. Proto na přelomu 379 a 378 př. n. l. vyhnali ze svého města spartské jednotky a začali postupně „osvobozovat“ i ostatní bojótské městské státy. V roce 375 př. n. l. opustila spartská posádka tvořená 1 000 – 1 800 muži město Orchomenos a vydala se vojensky podpořit spojence v Lokridě. Thébský vojevůdce **Pelopidás** chtěl využít situace a vyrazil k opuštěné polis jen se Svatým oddílem (300 mužů) a několika kavaleristy. Během přesunu obdržel zprávu, že ze Sparty vyrazily do Orchomenu další jednotky, čímž se Thébané ocitli mezi dvěma nepřátelskými bojovými uskupeními, a proto se stáhli k Tegyře. Zde narazili na původní spartskou posádku, která se právě vracela z Lokridy. I když měl Pelopidás třikrát až šestkrát méně mužů, uvolnil své jezdce pro samostatný útok a rozestavil své muže do sevřeného bojového šiku. Thébským vojákům se podařilo prorazit nepřátelskou bojovou linii a zabít oba spartské velitele. V nepřátelském týlu Pelopidás přeskupil své muže a chystal se zaútočit na protivníkovy křídla, ale Spartané se nyní rozprchli. Ačkoli Thébané dosáhli nečekaného vítězství nad „neporazitelnou“ spartskou falangou, jejich úspěch neměl žádný zásadní význam na průběh dalších bojů v Bojótii. Jelikož se Pelopidás obával střetnutí

se spartskými jednotkami, které přicházely z Peloponésu, stáhnul své síly z okolí Orchomenu. Ani antické prameny ani moderní autoři neuvádějí žádané odhady počtu padlých.

V následujících čtyřech letech doházelo pouze k menším ozbrojeným střetům, které neměly žádný zásadní význam na politickou situaci v Bojótii. Jediným významným thébským úspěchem bylo roku 373 př. n. l. dobytí města Platají, které předtím uzavřelo spojeneckou smlouvu s Athénami. O dva roky později připravovali Thébané válečné tažení proti jejich dalšímu spojenci – Fókidě. Athéňané si nyní stěžovali ve Spartě a dosáhli vyslání trestné výpravy přímo proti Thébám, jejímž velením byl pověřen spartský panovník **Kleombrotos I.** Obranou města byl pověřen **Epameinóndás**, asi nejvýznamnější politik a vojevůdce v thébských starověkých dějinách. Obě armády se utábořily poblíž města **Leuktry**. Spartané shromáždili podle moderních odhadů mezi 10 000 – 11 000 pěšáky a asi 1 000 jezdci zatímco thébská pěchota disponovala 6 000 až 7 000 vojáky a kavalérie asi 1 500 muži. Ačkoli měl nepřítel početní převahu, neměl Epameinóndás jinou možnost, než s ním okamžitě svést bitvu, protože si nemohl být jistý loajalitou některých svých spojenců, kteří mohli opustit jeho armádu nebo dokonce přeběhnout k nepříteli.

Kleombrotos I. rozestavil své muže do klasické obdélníkové falangy s 12 řadami mužů za sebou. Aby se mohl Epameinóndás vypořádat s protivníkovou početní převahou, rozhodl se pro zcela revoluční taktiku – koncentrovaný útok na klíčové postavení nepřítele. Na levém křídle své armády vytvořil falangu hlubokou 48 až 50 řad. Zbytek své bojové linie ale musel ještě více zkrátit, čímž vystavil své muže nebezpečí obklíčení. Popsaná bojová formace se dodnes nazývá **kosý šik**. Bitvu zahájila jízda obou stran, která se střetla mezi formacemi pěchoty. Jelikož thébská kavalérie měla početní převahu a její muži byli zkušenější než jejich protivníci, spartská jízda byla rychle poražena a utekla z bojiště. Nyní proti sobě vyrazily obě falangy. I když Spartané bojovali statečně a vytrvale, proti thébské přesile nemohli své pozice udržet. Jejich morálku definitivně podlomila smrt Kleombrota I. Když pravé křídlo opustilo bitevní pole, zapojil se do boje i zbytek thébských jednotek, který začal pomalu obklíčovat protivníkův střed a levou stranu bitevní linie. Aby se spartské spojenecké jednotky vyhnuly svému obklíčení a naprostému zničení, začali rovněž utíkat z bojiště. Porážka Spartanů byla drtivá, protože na bojišti nasadili 700 svých hoplítů a ztratili jich zhruba 400. Jejich spojenci měli asi 600 mrtvých. Thébané a jejich spolubojovníci přišli pouze o 300 vojáků. Bitva u Leukter způsobila ale největší škody spartské vojenské prestiži. Mýtus o neporazitelné peloponéské falanze se rozplynul a Perská říše nevyšlala po rozdrčení svého nejdůležitějšího spojence na jihu Balkánského poloostrova žádnou trestnou výpravu, dokonce ani žádnou významnou finanční pomoc. Vojenská i politická hegemonie Sparty skončila

a **Epameinóndás** a **Pelopidás** nyní mohli začít prosazovat své vlastní mocenské cíle, čímž zahájila krátkou politickou hegemonii Théb.

V následujícím desetiletí vpadly thébské jednotky do Thesálie a také na Peloponés, kde osvobodili heilóty a založili **arkadskou ligu** v čele s polis Tegeou, čímž oficiálně rozpustili peloponéský spolek. Za svou expanzi Théby zaplatily vysokou daň, protože v roce 364 př. n. l. byl v Thesálii u Kynoskefal zabit v boji vojevůdce Pelopidás. Nejen Spartané ale brzy i Athéňané se začali obávat thébské expanzivní politiky, a proto vytvořili vojenskou koalici zaměřenou proti nové velmoci. K rozhodující konfrontaci došlo u **Mantineie** v roce 362 př. n. l. Poblíž města se shromáždily achájské, některé arkadské, athénské, elejské a spartské jednotky, které se chystaly na střetnutí s Epameinóndasem a jeho armádou. Thébský velitel opět nevytvořil tradiční obdélníkovou falangu, nýbrž předstíral se svými muži klamný ústup do svého tábora. Když koaliční velitele přesvědčil, že nemá v úmyslu s nimi svést bitvu, vytvořil ze svého vojska úderný klín, do jehož čela se postavil osobně se svou kavalerií a lehkou pěchotou. Aby ochránil boky svého úderného uskupení, rozmístil na okolních kopcích jednotky jezdců a těžké pěchoty, které mohly vpadnout do týlu obou nepřátelských křídel, pokud by se pokusily napadnout thébský klín. Epameinóndás si nyní mohl vybrat libovolné místo v nepřátelské bitevní linii, na které zaútočí. Když se kavaleristům a lehké pěchotě podařilo prorazit protivníkovu falangu, přeživší nepřátele začali utíkat z bojiště. Thébsí vojáci je nepronásledovali, protože v boji byl smrtelně zraněn jejich velitel, a proto začali chaoticky opouštět bitevní pole, přičemž několik jednotek se během ústupu střetlo s athénskými jednotkami na levém křídle a utrpěly těžké ztráty. Počty nasazených a zabitých mužů neuvádí ani antické prameny ani moderní autoři.

Bez svých dvou vojevůdců již Théby nebyly schopné vojensky plnit funkci hegemonu nad řeckými městskými státy. Jejich slabost se projevila již na přelomu let 356 a 355 př. n. l., kdy jejich jednotky nebyly schopné rychle ukončit **třetí svatovou válku** (356 – 346 př. n. l.). Celý konflikt ukončil až zásah **Filipa II. Makedonského**, který roku 353 nebo 352 př. n. l. dosáhl vítězství v pramenech nepopsané **bitvě na Krokusovém poli**. V roce 346 př. n. l. končí oficiálně thébská hegemonie uzavřením **Filokratova míru**, jelikož Athény se stávají makedonským spojencem, čímž na vojenskou a politickou scénu starověkého Řecka vstupuje nová velmoc – **Makedonské království**.